ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ СУТНОСТІ, ОЦІНКИ ТА УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

А. Р. ЖУРАВСЬКА
***аспірант*[1]**
Житомирський національний агроекологічний університет

Розглянуто існуючі наукові погляди на зміст поняття та характеристики економічного ризику сільськогосподарських підприємств. Досліджено та охарактеризовано методи управління економічним ризиком. Конкретизовано основні етапи управління ризиками сільськогосподарських підприємств. Проаналізовано роль та необхідність управління ризиками у сфері сільського господарства.

Ключові слова: *ризик, управління ризиками, оцінка ризиків, сільськогосподарські підприємства.*

Постановка проблеми. На всіх стадіях сільськогосподарського виробництва існує ймовірність виникнення та реалізації різноманітних ризиків, які можуть мати як позитивний, так і негативний вплив на діяльність аграрних підприємств. Від своєчасності та ефективності управління сільськогосподарськими підприємствами значною мірою залежать показники ліквідності, платоспроможності та ділової активності суб'єктів господарювання. Окреслені питання визначають актуальність та необхідність здійснення дослідження у цьому напрямі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомим внеском у розвиток теорії економічного ризику сільськогосподарських підприємств є дослідження таких вчених: В. Андрійчука, І. Балабанова, І. Бланк, О. Віленчука, В. Вітлінського, І. Доценко, І. Івченко, Р. Колібабу, Е. Короткова, Т. Мостенської, В. Пасічник та ін. [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7].

У працях вищезазначених авторів розкрито зміст поняття ризику, розглянуто теоретичні та методичні підходи до оцінки останнього, а також визначення його впливу на сільськогосподарські підприємства. Однак вказані поняття потребують подальших досліджень, спрямованих на формування єдиної системи управління ризиками для безпечного, прогнозованого та продуктивного сільськогосподарського підприємництва.

Мета дослідження – поглиблення теоретичних та методологічних аспектів змісту поняття ризику, процесу управління та оцінки економічних ризиків сільськогосподарських підприємств, а також пошук шляхів його удосконалення.

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі відображено широкий спектр трактувань поняття ризику. Так, Є. Коротков розглядає поняття "ризик" в економічному сенсі, що передбачає втрати, збиток, ймовірність яких пов'язана з наявністю невизначеності (нестачею інформації, її недостовірністю)" [5, с. 214].

Поряд із цим, І. Івченко визначає ризик як "ймовірність виникнення збитків чи недоодержання доходів порівняно з прогнозованим варіантом" [4, с. 18]. Натомість В. Пасічник стверджує, що "сутність ризику полягає в тому, що кожному підприємству постійно загрожує втрата прибутку і платоспроможності при здійсненні господарсько-фінансової діяльності під впливом непередбачуваних змін внутрішнього середовища" [7, с. 168]. І.О. Бланк ідентифікує фінансовий ризик підприємства як результат вибору альтернативного фінансового рішення, що спрямоване на досягнення бажаного цільового ефекту фінансової діяльності з ймовірністю отримання фінансових втрат в результаті невизначеності умов його виконання [1, с. 356].

Висока ймовірність настання ризику та інтерес суб'єктів господарювання в максимізації прибутку, зумовлює потребу у формуванні постійного та цілісного управління потенціальними загрозами, що має базуватися на абсолютній ідентифікації ризиків і точній їх оцінці. Систематичний підхід дасть змогу виокремити найбільш вагомі фактори ймовірності настання ризику та оцінити сукупний результат і окремі його складові. У науковій літературі відображено дві групи методів оцінки економічного ризику: кількісні (аналітичні, статистичні,

[1] Науковий керівник – д.е.н., доцент О. В. Скидан.

математичні та ймовірнісні) та якісні (оптимізація, моделювання і теорія ігор, методи аналогів та стохастичного програмування).

Головним завданням якісної оцінки є визначення можливих видів ризиків, а також факторів, що впливають на рівень ризиків при здійсненні визначеного виду діяльності. Під час якісного аналізу ризику ідентифікують джерела та причини його виникнення. На цьому етапі необхідно отримати чітке уявлення про всі можливі ризики, виявлені потенційні зони ризику, а також негативні наслідки або додаткові вигоди, що можуть виникнути в результаті реалізації певного рішення. Серед найпоширеніших методів якісного аналізу виділяють: аналіз наслідків, аналіз імовірності (стосовно збитку), аналіз імовірності (стосовно сприятливих можливостей), експертний метод [3, с. 174].

Метою кількісного аналізу є отримання числового вираження окремих ризиків із визначенням характеристик ймовірності та можливих втрат. Для цього формується набір сценаріїв і можуть бути побудовані для окремих ризиків функції розподілу ймовірності настання втрат залежно від їх розмірів. Кількісні методи передбачають оцінку ризику в абсолютному й відносному вираженні. В абсолютному вираженні ризик вимірюють іменованими величинами − частотою чи розмірами можливих збитків у грошовому еквіваленті. У відносному вираженні ризик вимірюють різними безрозмірними показниками, що є відношенням двох чи кількох іменованих величин. Найбільш поширеними та універсальними є методи: експертних оцінок; статистичний; аналітичний; побудова дерева рішень; використання аналогій; нормативний та рейтинговий [3, с. 175].

Вагому роль у системі управління ризиком має раціональний вибір заходів запобігання та мінімізації ризику, що встановлюють її ефективність. Відбір інструментів впливу на ступінь господарських ризиків є необхідним етапом процесу управління. Процес управління ризиками зображено на рисунку.

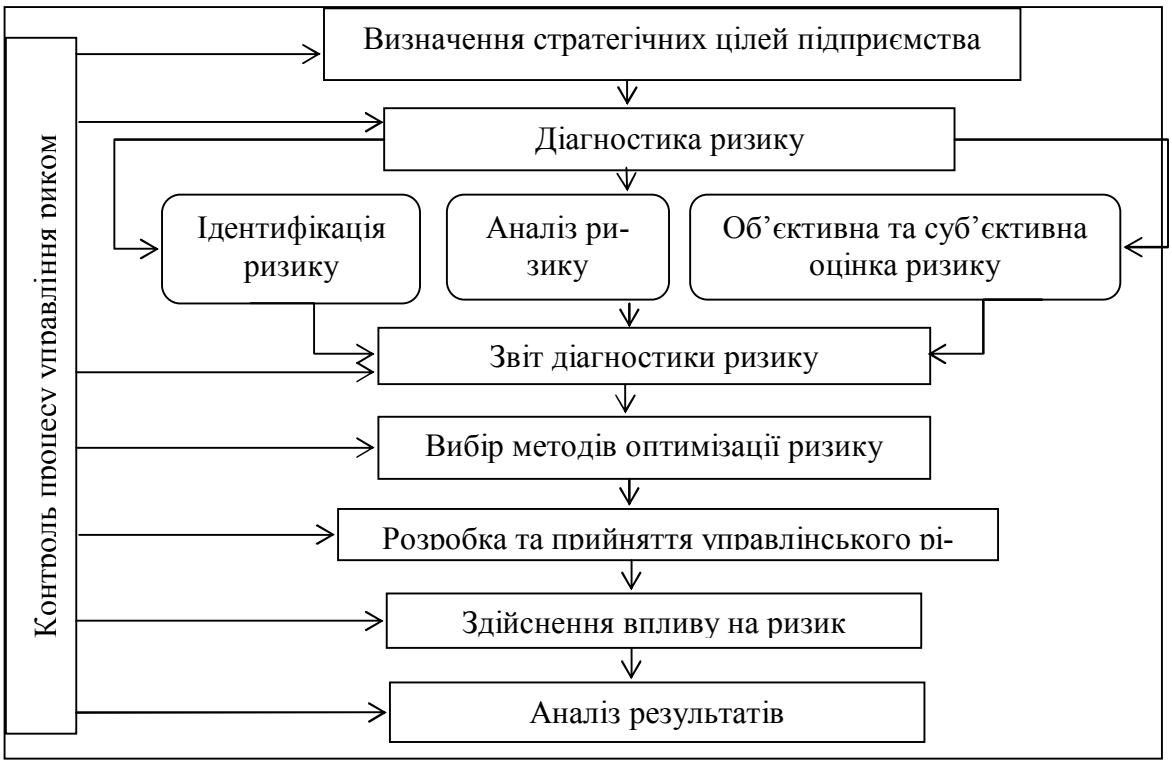

Рис. Етапи здійснення управління ризиком

Джерело: власні дослідження.

Діагностика ризику являє собою один із найвагоміших етапів в управлінні ризиком, метою якого є збір потрібної інформації стосовно властивостей об'єкта ризику та виявлення головних видів ризику, які впливають на даний об'єкт. Доцільніше та вигідніше заздалегідь виявити, запобігти чи уникнути ризику, ніж потім за підтримки адміністративного впливу мінімізувати його наслідки. Діагностика ризику складається з виявлення ризику та його оцінки. При виявленні певної небезпеки відзначаються всі ризики, що мають вплив на суб’єктів господарювання. У цьому контексті постають завдання щодо своєчасної ідентифікації

об’єктивного оцінювання та ефективного управління ризиками на сільськогосподарських підприємствах.

Виявлення та оцінка ризиків тісно пов'язані між собою. Цей аналіз, як правило, здійснюється у двох полярних напрямах – від оцінки до виявлення та навпаки. В першому випадку підприємство вже має зафіксовані збитки, тому потрібно виявити їх причини. В другому випадку, на підставі аналізу підприємства діагностуються можливі ризики та можливі їх наслідки. Застосування превентивних заходів сприятиме зниженню рівня витрат на ризик-менеджмент.

За результатами проведеного якісного та кількісного аналізу ризику менеджер, посилаючись на отримані результати, обирає один із методів управління ризиком. Дані методи не виключають один одного, а отже можуть застосовуватися водночас. Заходи уникнення ризику спрямовані на недопущення загрозливих ситуацій. Але відмовляючись від ризикованої операції, варто врахувати, що абсолютне уникнення ризику може бути неможливим чи сумнівним, особливо для невеликих агропідприємств. Окрім того, потенціальні втрати здатні суттєво перевищити очікуваний прибуток від прийняття ризикованого рішення, проте уникнення одного ризику може спричинити виникнення інших більш суттєвих ризиків.

Процес управління ризиками передбачає вибір форм їх нейтралізації з вибором відповідного інструментарію, який використовується сільськогосподарськими підприємствами з метою мінімізації негативних явищ у процесі здійснення виробничо-господарської діяльності суб’єктів господарювання.

Одним із найважливіших етапів управління ризиками вважається нейтралізація негативного впливу реалізації ризикових операцій. Це досягається завдяки методу вирівнювання ризику, за рахунок одночасного здійснення операцій, які забезпечують гарантовано позитивні результати або розподіл витрат поміж суб’єктів, що мають відношення до господарського ризику у вигляді їх вертикальної чи горизонтальної інтеграції. Основними інструментами нейтралізації ризиків є: лімітування; нормування; диверсифікація; хеджування; страхування тощо. Вибір того чи іншого методу залежить від політики сільськогосподарського підприємства щодо протидії ризикам та забезпечення політики сталого розвитку аграрного формування за умов конкуренції.

З метою кількісної оцінки ймовірності розміру ризиків проводиться параметрична характеристика ризиків. Математичне очікування M(X) ступеня ризику є сумою добутків усіх її можливих значень на ймовірність виникнення:

$$M(X) = X_1P_1 + X_2P_2 + \cdots + X_nP_n, \quad (1)$$

де X_1 , X_2, X_n – значення параметра залежно від конкретних умов; P_1, P_2, P_n – ймовірність прийняття цих значень.

Для того щоб оцінити, як будуть розсіяні значення вибраного параметра від його середнього прогнозованого значення (математичного очікування), доцільно використовувати дисперсію D(X), що характеризує середньозважену величину квадратів відхилень дійсних результатів від середніх очікуваних:

$$D(X) = \sum(a_{ij} - M_i)^2 P_i, \quad (2)$$

де a_{ij} – очікуване значення прибутку від різних видів сільськогосподарської діяльності; M_i – середня, очікувана величина прибутку; P_i – суб’єктивна ймовірність настання ризику.

Чим більше значення дисперсії, тим вища ймовірність виникнення ризику. Величина, за допомогою якої можна оцінити розсіювання (відхилення) можливих значень випадкової величини від її середнього значення, називається середньоквадратичним відхиленням (σ) :

$$\sigma = \sqrt{D}, \quad (3)$$

Для оцінки ризику, який характеризує співвідношення між ризиком та ефективністю господарської діяльності, використовується коефіцієнт варіації (K_i) :

$$K_i = \frac{\sigma_i}{M_i}. \quad (4)$$

де K_i коефіцієнт варіації; σ_i – ризик; M_i – середня ефективність від здійснення виробничо-господарської діяльності [2, с. 144].

Управління ризиками в сільському господарстві необхідно розглядати як обов'язковий елемент загальної стратегії менеджменту в діяльності сільськогосподарського підприємства. Вибір оптимальнішого співвідношення між рівнем доходів сільськогосподарського підприємства та загальним рівнем ризиків, що загрожують успішній сільськогосподарській діяльності, є важливою умовою такого управління. Завдяки цьому забезпечуються необхідні умови для ефективного розвитку сільськогосподарського виробництва.

Висновки. Вибір ефективного механізму управління ризиками в сільськогосподарських підприємствах сприяє мінімізації збитків, які можуть виникати під дією ризикованих подій, та зміцненню фінансової стійкості підприємств за допомогою застосування сучасних методів ризик-менеджменту, що відповідало б ринковим вимогам та гарантувало сталий розвиток на засадах вчасної ідентифікації ризиків та вибору оптимальних превентивних заходів, зменшення або усунення негативних наслідків.

У подальших дослідженнях варто сконцентрувати увагу на детальному розгляді та мотивуванні складових елементів стратегії управління ризиками та розробці моделі прогнозування і запобігання ризиковим ситуаціям у сільському господарстві.

Список літератури

1. Бланк И. А. Финансовый менеджмент: учебный курс / Бланк И. А. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – К. : Эльга, Ника–Центр, 2004. – 656 с.
2. Віленчук О.М. Концептуальні підходи до ідентифікації, оцінювання та управління ризиками в аграрній сфері / О. М. Віленчук // Вісник ЖНАЕУ. – 2013. – №1-2(37), Т.2. – С.137-147.
3. Доценко І. О. Методичні основи оцінки ризиків підприємницької діяльності як складової системи управління економічною безпекою підприємства / І. О. Доценко // Вісник Дніпропетровського університету. – 2011. – № 5 (4). – С. 171–176.
4. Івченко І. Ю. Моделювання економічних ризиків і ризикових ситуацій: навч. посібник / Івченко І. Ю. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 344 с.
5. Коротков Є. М. Антикризисное управление: учебник / Коротков Є. М. – М. : Инфра-М, 2001. – 432 с.
6. Мостенська Т. Л. Ризик-менеджмент як інструмент управління господарським ризиком підприємства / Т. Л. Мостенська, Н. С Скопенко // Вісник Запорізького нац. ун-ту. – 2010. – №3 (7). – С. 72–79.
7. Пасічник В. Г. Планування діяльності підприємства: навч. посібник / В. Г. Пасічник, О. В. Акіліна. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 256 с.

Теоретические подходы к трактовке сущности, оценки и управления рисками сельскохозяйственных предприятий

А. Г. ЖУРАВСКАЯ
аспірант, Житомирский национальный агроэкологический университет

Рассмотрены существующие научные взгляды на содержание понятия и характеристики экономического риска сельскохозяйственных предприятий. Исследованы и охарактеризованы методы управления экономическим риском. Конкретизированы основные этапы управления рисками сельскохозяйственных предприятий.

Проанализированы роль и необходимость управления рисками в сфере сельского хозяйства.

Ключевые слова: риск, управление рисками, оценка рисков, сельскохозяйственные предприятия.

Theoretical approaches to the interpretation of the essence, evaluation and risk management of agricultural enterprises

A. G. ZHURAVSKA
graduate, *Zhytomyr national agroecological University*

The article examines the existing scientific views on the content concept and the characteristics economic risk of agricultural enterprises. Studies and describes the methods of management the economic risk. Specified the main stages of risk management in agricultural enterprises. It analyzes the importance and necessity of risk management in agriculture.

Keywords: risk, risk management, risk assessment, agricultural enterprises.